

Εξάρχεια: Η ταυτότητα μιας δυναμικής γειτονιάς

Τη Τρίτη, 16 Δεκεμβρίου 2008, ανταποκρίθηκαν στην πρόσκληση της Πρωτοβουλίας Κατοίκων Εξαρχείων 1500 κάτοικοι της περιοχής. Συγκεντρώθηκαν στη συμβολή των οδών Χαρ. Τρικούπη και Καλλιδρομίου για να διεκδικήσουν το αυτονόητο: να πάψουν τα Εξάρχεια ν' αποτελούν κατεχόμενη από τα ΜΑΤ και την αστυνομία γειτονιά, θάλαμο αερίων, χώρο ελέγχων, συλλήψεων και καταστολής, που έφτασε μέχρι την εν ψυχρώ δολοφονία του 15χρονου Αλέξανδρου.

Αστυνομική επιτήρηση και κατοχή

Εδώ και πολλά χρόνια η αστυνομία διαμορφώνει μια εικόνα τρόμου για τα Εξάρχεια, ποινικοποιώντας μια περιοχή της πόλης με μεγάλο δυναμισμό, κοινωνική, πολιτική και αρχιτεκτονική πολυμορφία, μια γειτονιά πυκνής ιστορικότητας, πολυλειτουργική, που –παρά τα προβλήματα και τις μεταμορφώσεις της– διασώζει ποιοτικά χαρακτηριστικά και διατηρεί μια ξεχωριστή, πολυσημαντική ταυτότητα.

Θυμάμαι, μετά τη δολοφονία του Καλτεζά, το σύνθημα: φυτέψτε δέντρα και όχι ΜΑΤ στις πλατείες, όταν επιχειρήθηκε να προωθηθεί ένα σχέδιο εξευγενισμού (gentrification), ένα είδος ανάπλασης που θα διευκόλυε την αλλαγή της κοινωνικής και πολιτικής σύνθεσης των Εξαρχείων. Το σχέδιο, που προϋπέθετε την καταστολή ώστε ν' απομακρυνθούν τα ατίθασα νιάτα και να μεταμορφωθεί στη συνείδηση η περιοχή, δεν απέδωσε.

Έκτοτε, με τη βοήθεια και ορισμένων πολιτικών ομάδων που συμπυκνώνουν την αντιπαράθεσή τους με το κράτος στη σύγκρουση με την αστυνομία, θεωρώντας ότι ο χώρος των Εξαρχείων και το Πολυτεχνείο τους ανήκουν αποκλειστικά, η κρατική πολιτική για τα Εξάρχεια βασίζεται στη μερική εγκατάλειψη, στην πυροδότηση εστιών συγκρούσεων και στην εμπέδωση μιας ψευδούς εικόνας της περιοχής ως χώρου ανομίας του κόσμου που ζει εκεί, αναίτιας απειθαρχίας και, τελικά, άβατου από τον νόμο και την τάξη.

Τα Εξάρχεια χρησιμοποιήθηκαν επανειλημμένα για να τρομάξουν τη φιλήσυχη κοινωνία, με τις φωτιές, τις μολότωφ και τις «κουκούλες», που η ίδια η αστυνομία πυροδοτεί, αλλά και με τα ναρκωτικά, τη διακίνηση των οποίων πάλι η αστυνομία επιβλέπει, παρέχοντας ασυλία στους εμπόρους θανάτου.

Το κίνημα των κατοίκων

Οι κάτοικοι της περιοχής και πρόσφατα η Πρωτοβουλία Κατοίκων κάνουν μεγάλες προσπάθειες για ν' αποκαταστήσουν την καθημερινή ζωή και την ελευθερία στη γειτονιά τους, αρνούμενοι να την εγκαταλείψουν. Γιατί η εγκατάλειψη θα σημάνει ή πραγματικό άβατο, λόγω ελέγχου από την αστυνομία, ή ριζική μεταμόρφωση της φυσιο-

γνωμίας της περιοχής στο πλαίσιο ευρύτερων κερδοσκοπικών, χωρικών και κοινωνικών ανακατατάξεων, οι οποίες συμβαίνουν ήδη στο Ιστορικό Κέντρο της Αθήνας και στις παρυφές της διακεκαυμένης ζώνης των Εξαρχείων.

Μόνο ένα κίνημα του κόσμου που ζει και εργάζεται ή επισκέπτεται τα Εξάρχεια μπορεί να οδηγήσει στην ανάκτηση της γειτονιάς από τους κατοίκους της, διεκδικώντας, από τη μια, να ληφθούν μέτρα αναβάθμισης και θέτοντας, από την άλλη, έμπρακτα την εναλλακτική σφραγίδα του στο χώρο και τις κοινωνικές πρακτικές.

Ποια είναι, όμως, η ταυτότητα των Εξαρχείων; Θα παρέπεμπα για μια πλούσια, πολύπλευρη ανάγνωση του χώρου και των ανθρώπων, της ιστορίας του τόπου και των ατομικών ιστοριών των κατοίκων του, στο αφιέρωμα της «ΓΑΛΕΡΑΣ» (Νοέμβριος 2008). Εδώ τα Εξάρχεια αποκάλυπτονται μέσα στο χρόνο, από την εποχή της απελευθέρωσης από τους Τούρκους μέχρι σήμερα. Αυτή την πυκνότητα του βιωμένου προσωπικού και ιστορικού χρόνου της γειτονιάς, ήρθε να παραμορφώσει η σφαίρα του ειδικού φρουρού, θυμίζοντας ποιος πραγματικά κυβερνά αυτή την πόλη.

Διαδρομές στο χώρο και το χρόνο

Από την πρώτη ύπαρξή τους ως αυθαίρετος οικισμός κυκλαδιδίων μαστόρων και εργατών το 1840, με το όνομα Προάστειον, τα Εξάρχεια παραμένουν μια έκκεντρη - κυριολεκτικά και μεταφορικά - γειτονιά στο κέντρο της Αθήνας.

Η νομιμοποίηση, με την ένταξη της περιοχής στο σχέδιο πόλεως το 1865, δεν άλλαξε τη γεωγραφία των ακανόνιστων οδών Κιάφας, Σουλίου, Ζαλόγγου, Γραβιάς, Α. Λόντου, Μεσολογγίου, Μάνης, Τζαβέλα, Νικηταρά, Μαυροκορδάτου. Εδώ, στην επονομαζόμενη σήμερα παραλία, με τα πολλά μικρά στέκια νεολαίας, έγινε η δολοφονία του Αλέξανδρου.

Το Προάστειον μετονομάστηκε σε Εξάρχεια, από το όνομα του Ηπειρώτη Ξεάρχου που διατηρούσε μπακάλικο στη διασταύρωση των οδών Θεμιστοκλέους και Σολωμού και αποτέλεσε τοποθεσία της ευρύτερης συνοικίας της Νεάπολης (Νέα - πόλη), όταν το σχέδιο πόλεως, με διαρκείς επεκτάσεις κατά τον 19ο αι. και στις αρχές του 20ου, φτάνει να

περιλαμβάνει τις περιοχές από το Κολωνάκι μέχρι την Αλεξάνδρας. Στο Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο του Δήμου Αθηναίων το 1988, τα Εξάρχεια, μαζί με τη Νεάπολη και το Μουσείο, αποτελούν μια πολεοδομική ενότητα. Με προεδρικό διάταγμα του 1989 χαρακτηρίστηκε ως παραδοσιακό τμήμα της πόλης των Αθηνών η περιοχή Εξαρχείων - Μουσείου - Στρέφη και καθορίστηκαν ειδικοί όροι δόμησης των οικοπέδων. Τέλος, το 1993, εκδίδεται ειδικό διάταγμα χρήσεων γης στις περιοχές Εξαρχείων, Μουσείου, Λόφου Στρέφη.

Η σταδιακή διαμόρφωση του πολεοδομικού ιστού συμβαδίζει με την αρχιτεκτονική εξέλιξη των κτιρίων και τη διασωζόμενη μέχρι σήμερα πολυτυπία των μορφών. Υπάρχουν σημεία με χαμηλά νεοκλασικά πάνω σε πεζόδρομους, που παραπέμπουν στο τέλος του 19ου αι., μεγάλα τμήματα του ιστού με μεσοπολεμικές πολυκατοικίες και εκτεταμένες περιοχές με τυπικές πολυκατοικίες από το 1970 μέχρι σήμερα.

Ένας οδηγός αρχιτεκτονικής θα σταματούσε στα μνημεία, νεότερα και σύγχρονα: η Αρχιτεκτονική Σχολή και τα κτίρια της Πατησίων του Πολυτεχνείου, το Μουσείο, το Παλιό Χημείο, τα νεοκλασικά μέγαρα και τα λαϊκά διώροφα ή μονώροφα, οι μεταπρατικές διώροφες και τριώροφες διπλο-τριπλοκατοικίες, τα εκλεκτικιστικά κτίρια, οι πολυκατοικίες του ελληνικού μοντέρνου κινήματος, τέλος αξιόλογα σύγχρονα κτίρια και ενδιαφέρουσες επεμβάσεις σε παλιά.

Τα κτίρια εμπυχώνονται από τις μεταβαλλόμενες και πολυσχιδείς κοινωνικές χρήσεις. Σταθερά τα Εξάρχεια παραμένουν τόπος πολυπληθούς κόσμου των γραμμάτων και τεχνών, που συναθροίζονται σε θέατρα, κινηματογράφους, χώρους εκθέσεων, μουσικές σκηνές και πολιτιστικά στέκια, σε οιομαγειρεία, ταβέρνες, καφενεία και πιο πρόσφατα σε μπαρ, σε εκδοτικούς οίκους, βιβλιοπωλεία και τυπογραφεία. Στην ευρύτερη περιοχή έζησαν στο παρελθόν ο Κωστής Παλαμάς, ο Γεώργιος Σουρής, ο Ναπολέων Λαπαθιώτης, ο Δημήτριος Καμπούρογλου, ο Μπάμπης Άνινος, ο Νικόλαος Πολίτης και άλλοι.

Το πιο ισχυρό, όμως, στοιχείο των Εξαρχείων είναι η πολιτική τους ταυτότητα. Στην άκρα αριστερή γωνία του τριγώνου Ομόνοια - Σύνταγμα - Εξάρχεια, έγιναν θέατρο της πολιτικής ιστορίας του

τόπου και συνδέθηκαν στενά με τις πολιτικές μνήμες της αριστεράς και των ανθρώπων της. Δεν είναι τυχαίο ότι στην περιοχή σύχναζαν ο Κώστας Βάρναλης, ο Στρατής Τσίρκας και πολλοί άλλοι θαμώνες των οιομαγειρείων και ότι εδώ εξακολουθούν να κατοικούν ο Λεωνίδα Κύρκος, ο Τάκης Μπενάς, ο Γιάννης Μπανιάς και αρκετοί νεότεροι.

Τα Εξάρχεια πρωτοστάτησαν στην Εθνική Αντίσταση, στους αγώνες κατά της Γερμανικής Κατοχής, στα Δεκεμβριανά και την εξέγερση του Πολυτεχνείου. Οι μεγάλες διαδηλώσεις του ΕΑΜ, οι μάχες του Λόφου Μπάϊρον, του Ιερού Λόχου ΕΛΑΣ - ΕΠΟΝ των φοιτητών, η κατάληψη του Πολυτεχνείου, η έφοδος των τάνκς και οι συγκρούσεις με την αστυνομία στη γύρω περιοχή τον Νοέμβριο του 1973, όλ' αυτά κάνουν τα Εξάρχεια έναν εμβληματικό πολιτικό τόπο.

Στη διατήρηση της πολιτικής αυτής παράδοσης ζωντανής, συμβάλλουν η λειτουργία της Αρχιτεκτονικής Σχολής, που αποτρέπει τη μουσειοποίηση του Πολυτεχνείου και η εγκατάσταση στην περιοχή των χώρων δεκάδων κοινωνικών και πολιτικών οργανώσεων. Στα Εξάρχεια μαθαίνεις τα πολιτικά νέα όλης της Αθήνας από πρώτο χέρι: αφίσες, εφημερίδες και συνθήματα τοίχου, γκράφιτι, συνήθως ξεχωριστής αισθητικής, ακολουθούν τον κόσμο στις καθημερινές διαδρομές του.

Τα Εξάρχεια είναι πολυφυλετικά και πολυπολιτισμικά, εδώ εδρεύουν μεταναστευτικοί φορείς και παραδίδονται, εθελοντικά, μαθήματα ελληνικής γλώσσας.

Ταυτόχρονα, στα Εξάρχεια ερχόμαστε πρόσωπο με πρόσωπο με το σοβαρό κοινωνικό και ανθρώπινο πρόβλημα της χρήσης εξαρτησιογόνων ουσιών που οδηγεί εκατοντάδες ανθρώπους να φυτοζωούν εγκαταλελειμμένοι, οδυσύοντας με μαθηματική ακρίβεια στο θάνατο. Αυτή η πραγματικότητα δεν απαξιώνει τη γειτονιά, δείχνει πόσο έχουν απαξιωθεί οι δημόσιοι και δημοτικοί θεσμοί περίθαλψης και φροντίδας και η κοινωνική αλληλεγγύη, που όταν είναι αναιμική μετασηματίζεται εύκολα σε περιφρόνηση, αγανάκτηση και παθητική αποδοχή της καταστολής ψυχών και σωμάτων.

Όσον αφορά τη δημόσια και δημοτική φροντίδα για την πόλη και τις κοινωνικές λειτουργίες, τα Εξάρχεια έχουν τα ίδια προβλήματα με όλες σχεδόν τις υπόλοιπες γειτονίες της Αθήνας, στις οποίες απουσιάζουν έργα κοινωνικών υποδομών, περιβαλλοντικής και οικολογικής ανασυγκρότησης.

Η αλλαγή αυτής της κατάστασης και η απελευθέρωση των Εξαρχείων από το θανασιμο εναγκαλισμό της αστυνομικής βίας, επαφίεται στους αγώνες των κατοίκων της περιοχής και κάθε ενεργού πολίτη της Αθήνας.

ΕΛΕΝΗ ΠΟΡΤΙΑΛΙΟΥ